

מסורת התורה

המסורת המקובלת בידינו
על דרך קבלת התורה שבכתב ושבעל פה
ומסירתן מדור לדור

מאת
אברהם צבי הכהן
רב ודומ"צ קהל חסידים
שיכון ה' - בני ברק ת"ו

סיון תשע"ח

פרק אחד עשר משה קיבל תורה מסיני

שנינו במשנה (אבות פ"א מ"א): "משה קבל תורה מסיני ומסרה ליהושע ויהושע לזקנים וזקנים לנביאים ונביאים מסרוה לאנשי כנסת הגדולה".

מתי נאמרו תרי"ג המצוות על כל פרטיהן למשה

בגמ' (סוטה לו, ב) מצינו: "תניא רבי ישמעאל אומר, כללות נאמרו בסיני ופרטות באהל מועד. ר' עקיבא אומר, כללות ופרטות נאמרו בסיני ונשנו באהל מועד ונשתלשו בערבות מואב".

פירש"י (שם ובזבחים קטו, ב): "שלאחר שהוקם המשכן נדבר הקדוש ברוך הוא עם משה בשוב ולמדו כל התורה, כדכתיב - 'וידבר ה' אליו מאהל מועד לאמר' (ויקרא א, א). כללות נאמרו בסיני, בסתם נאמרה תורה בסיני ולא נתפרשה לו. כגון, בסיני נאמר (שמות כ, כא) - 'וזבחת עליו את עולותיך ואת שלמיך', ולא פירש מתן דמים כיצד, הקטרת אימורים והפשט ונתוח וכליל של עולה, ובספר ויקרא באהל מועד פירשה. ונשתלשו בערבות מואב, מפי משה לישראל".

מדברי רש"י בפירוש דעת רבי ישמעאל - "שלאחר שהוקם המשכן נדבר הקדוש ברוך הוא עם משה בשוב ולמדו כל התורה, כדכתיב וידבר ה' אליו מאהל מועד לאמר, כללות נאמרו בסיני, בסתם נאמרה תורה בסיני, ולא נתפרשה לו", משמע שלדעת רבי ישמעאל, קיבל משה כשעלה להר סיני למשך ארבעים יום, רק את כללות המצוות, אך את פרטיהן למד שנה שלימה מאוחר יותר, כשהוקם המשכן.

וכך מצינו במדרשים (ויק"ר תשא פמ"א, ו, תנחומא שם ס"י ט"ז): "ויתן אל משה ככלתו (שמות לא, יח), א"ר אבהו, כל ארבעים יום שעשה משה מלמעלן, היה לומד תורה ושוכח. לסוף אמר ליה - רבש"ע הרי באו ארבעים יום, ואיני יודע דבר. מה עשה הקדוש ברוך הוא, משהשלים ארבעים יום נתן

לו את התורה במתנה, שנאמר - 'ויתן אל משה ככלתו'. וכי כל התורה למד משה, והלא כתיב (איוב יא, ט) - 'ארוכה מארץ מדה'. אלא כללים כללים למדה הקדוש ברוך הוא למשה, שנאמר - 'ככלתו'¹.

אבל לדעת רבי עקיבא שחולק על רבי ישמעאל, גם הפרטים נאמרו למשה בסיני. וכך איתא בגמ' (ברכות ה, א): "אמר רבי לוי בר חמא אמר רבי שמעון בן לקיש, מאי דכתיב (שמות כד, יב) - "[עלה אלי ההרה] ואתנה לך את לחת האבן והתורה והמצוה אשר כתבתי להורותם", לחות - אלו עשרת הדברות, תורה - זה מקרא, והמצוה - זו משנה, אשר כתבתי - אלו נביאים וכתובים, להורותם - זה תלמוד, מלמד שכולם נתנו למשה מסיני". וכן במדרש (תנחומא תשא ס"י י"ח): "כשם שקראתי אתכם כלה, אף התורה קשטתיה ותקנתיה ככלה, היא וכל כלי ארגליא שלה, מקרא, משנה, תלמוד, הלכות, אגדות, ונתתיה למשה ככלה".

וכך כתב הרמב"ן (ויקרא כה, א) על דברי התורה כהנים שם: "מה ענין שמיטה אצל הר סיני, והלא כל המצות נאמרו מסיני, אלא מה שמיטה נאמרו כללותיה ופרטותיה ודקדוקיה מסיני, אף כולן נאמרו כללותיהן ודקדוקיהן מסיני", נראה לי שכך פירושה, לפי שלא מצינו שמיטת קרקעות שנשנית בערבות מואב במשנה תורה, למדנו שכללותיה ופרטותיה כולן נאמרו מסיני, ובא הכתוב ולמד כאן על כל דבור שנדבר למשה, שמסיני היו כולם כללותיהן ודקדוקיהן, וחזרו ונשנו בערבות מואב".

1 וכתב בשלה"ק (מסכת שבועות פרק תורה אור אות ר"מ): "אמרו במדרש (שמות רבה פמ"א ס"ו) והבאתיו לעיל (אות קפז) - 'ככלתו', כללים מסר לו. עוד אמרו במקום אחר (תנחומא תשא יח, וראה שמות רבה שם ס"ה) - 'ככלותו' - ככלתו כתיב, שנתנה לו ככלה. ואלו שני מדרשים הם ענין אחד. כללים מסר לו, פירשתי לעיל (אות קפט), כי רב גובריה דמשה הוה בהבנת דבר מתוך דבר, ובפלפולא רבא בתלמוד. דהיינו לאחר שקיבל תורה שבעל פה, והודיעו הקדוש ברוך הוא בעל פה פירוש המצוות, אז היה מעיין המתגבר בפלפולא. נמצא הוא מרא דתלמודא, ונקראת זו התורה על שמו, כי מצינו 'תורת ה' (תהלים יט, ח), ומצינו 'זכרו תורת משה' (מלאכי ג, כב). תורה שבכתב נקראת תורת ה', כפי תיבות אותיות ותגין ופתוחות וסתומות אשר נתן ה', ולא הוסיף חס ושלום ולא גרע. ותורה שבעל פה שהוסיף בפלפולו דברי אלקים חיים, נקראת על שמו, על כן כתיב 'זכרו תורת משה', כי היא צריכה לזכרון, מאחר שלא ניתנה ליכתב (גיטין ס, ב).

עונש מחלל שבת ומגדף, ירושת בת במקום שאין בן, פסח שני

כתוב בתורה (ויקרא כד, יא-יב): "וַיִּקַּב בֶּן הָאִשָּׁה הַיִּשְׂרָאֵלִית אֶת הַשֵּׁם וַיִּקְלָל וַיִּבְיֹאוּ אֹתוֹ אֶל מֹשֶׁה וְשֵׁם אָמּוֹ שְׁלֹמִית בַּת דְּבָרִי לְמִטָּה דָּן: וַיִּנְיַחוּ בַּמִּשְׁמֶר לְפָרֶשׁ לָהֶם עַל פִּי יִקְוֶק".

עוד כתוב בתורה (במדבר כז, א,ה): "וַתִּקְרַבְנָה בָנוֹת צִלְפַּחַד בֶּן חֲפֹר בֶּן גִּלְעָד בֶּן מְכִיר בֶּן מְנַשֶּׁה לְמִשְׁפַּחַת מְנַשֶּׁה בֶּן יוֹסֵף וְאַלְהָ שְׁמוֹת בְּנֹתָיו מִחֵלָה נָעָה וְחִגְלָה וּמִלְכָּה וְתַרְצֶה: וַתַּעֲמִדְנָה לִפְנֵי מֹשֶׁה וּלְפָנֵי אֱלֹעָזָר הַכֹּהֵן וּלְפָנֵי הַנְּשִׂאִים וְכָל הָעֵדָה פָּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לֵאמֹר: אָבִינוּ מֵת בְּמִדְבָּר וְהוּא לֹא הָיָה בְּתוֹךְ הָעֵדָה הַנּוֹעָדִים עַל יִקְוֶק בַּעֲדַת קָרַח כִּי בָחָטְאוֹ מָת וּבָנָיו לֹא הָיוּ לוֹ: לָמָּה יִגְרַע שֵׁם אָבִינוּ מִתּוֹךְ מִשְׁפַּחְתּוֹ כִּי אֵין לוֹ בֶּן תִּנֶּה לָנוּ אֲחִיָּה בְּתוֹךְ אָחֵינוּ: וַיִּקְרַב מֹשֶׁה אֶת מִשְׁפָּטָן לִפְנֵי יִקְוֶק".

מפרש האור החיים הקדוש (במדבר כז, ה): "אמרו בבבא בתרא (קט, א), וזה לשונם - אמר רבי חידקא, שמעון השקמוני היה לי חבר מתלמידי רבי עקיבא, וכך היה אומר - יודע היה משה שבנות צלפחד יורשות, אבל לא היה יודע אם נוטלות חלק בכורה. וראויה היתה פרשת נחלות ליכתב על פי משה, אלא שזכו בנות צלפחד ונכתבה על ידן. וראויה היתה פרשת מקושש שתכתב ע"י משה, אלא שנתחייב מקושש ונכתבה על ידו, עד כאן

...וקשה לדברי ברייתא זו מבריתא שנחלקו רבי עקיבא ורבי ישמעאל בסדר נתינת התורה, שכלם מודים שנאמרו כללות התורה ופרטיה בסיני, ולפי ברייתא זו לא נאמר למשה אם יטלו חלק בכורה אם לא, עד שנת הארבעים, שהיה בערבות מואב אחר מיתת אהרן. שכן אמר הכתוב - ולפני אלעזר, הא למדת שמת אהרן. בשלמא פרשת מקושש, לפי שהיתה בשנה ראשונה, כאומרם ז"ל (ספרי ח"א ק"ג, ב), נוכל לומר שהיה ה' אומרה למשה בסיני, אלא שנתחייב מקושש וכו', מה שאין כן מה שלפנינו. ועוד כפי זה מת אהרן חסר ידיעת התורה בפרט דין זה.

ונראה כי לעולם כל משפטי התורה נאמרו למשה בסיני כללות ופרטות, וכמו כן פרשת נחלות, והיה יודע משה ואהרן שהבנות יטלו גם חלק הבכורה. ומה שאמרו בברייתא - לא היה יודע שיטלו חלק הבכורה, פירוש

בארץ ישראל. הכונה, אם תחשב ראוי או מוחזק, לפי שאין הבכור נוטל פי שנים אלא במוחזק ולא בראוי. ודבר זה לא בא מחמת חסרון ידיעת ההלכה, אלא חסרון ידיעת מציאות, זה אם קרוי מוחזק או ראוי, וחסרון ידיעת דבר זה אינו חסרון דיני התורה².

והנה לפי מה שכתב האור החיים הקדוש, שממקושש אין קושיא, כי היה בשנה ראשונה, מיושבת גם פרשת המקלל (ויקרא כד, יב) שכתוב שם: "וַיִּנְיַחְהוּ בְּמִשְׁמַר לְפָרֶשׁ לָהֶם עַל פִּי יִקְוֶק". שהרי רש"י (שם) הביא את דברי הספרי (אמור פרי"ד אות ה'): "ויניחיהו לבדו, ולא הניחו מקושש עמו, ששניהם היו בפרק אחד. ויודעים היו שהמקושש במיתה, שנאמר (שמות לא, יד) - 'מחלליה מות יומת', אבל לא פורש להם באיזו מיתה, לכך נאמר (במדבר טו, לד) - 'כי לא פורש מה יעשה לו'. אבל במקלל הוא אומר - 'לפרוש להם', שלא היו יודעים אם חייב מיתה אם לאו".

והחזון איש (או"ח סי' קכ"ה ס"ק ד') כתב תירוץ אחר: "הנה לא נאמר בסיני דין המחלל שבת ודין מגדף ופרשת נחלות, וכמו שאמרו רז"ל, משום שמגלגלין זכות ע"י זכאי. ומכל מקום אינו חסר מתרי"ג מצות בסיני בשביל זה, שאינו אלא פרטי דינין. ואולי לא היה משה רשאי לדון ע"פ מה שקבל בסיני, אלא אם כן נצטוו כבר למסור את הדין ההוא לישראל, ולכן הוצרך להקריב משפטן לד', וע"י זה נצטוו להגיד לישראל, שמגלגלין זכות ע"י זכאי. ולא משמע כן, וצ"ע".

הן לפי האור החיים הקדוש, והן לפי תירוצו הראשון והעיקרי של החזון איש, יש להקשות על פרשת פסח שני (במדבר ט, ח), שכתוב שם:

2 וממשיך שם: "וכן מוכיחים הדברים ממה שאמרו שם בגמרא. שמקשה מבריייתא זו של ר' שמעון השקמוני לרבא שאמר - ארץ ישראל מוחזקת היא, ואמר - ואי סלקא דעתך מוחזקת היא, מאי קא מספקא ליה. ומתרץ - היא גופא מספקא ליה במשמעות דקרא (שמות ו, ח) - "ונתתי אותה לכם מורשה" וגו'. פירוש, אם פירוש מורשה הוא ירושה, וכפי זה הבכור יטול בה פי שנים, או דלמא פירוש מורשה הוא שיהיו מורישין אותה. ופשוטו ליה - ירושה לכם ומורישין לבניהם. והיינו דכתיב (שם טו, יז) - תביאמו ותטעמו וגו', מלמד שמתנבאים ואינם יודעים מה וכו', עד כאן. הדברים מגידים שהספק היה בארץ, לא במשפט הבכורה, שכבר נאמרה פרשת נחלות. שאם לא כן מה מקשה התלמוד במה נסתפק משה, כיון שעדיין לא נאמרה פרשת נחלות עד אותה שעה".

"וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים מֹשֶׁה עֲמִדוּ וְאֶשְׁמְעָה מִה יִצְוֶה יְקֹנֶק לָכֶם", ופירש"י: "ראויה היתה פרשה זו להאמר ע"י משה, כשאר כל התורה כולה, אלא שזכו אלו שתאמר על ידיהן, שמגלגלין זכות ע"י זכאי". שהרי נתעלמה ממש ההלכה, ולא המציאות, וגם מצות פסח שני היא מצוה בפני עצמה בתרי"ג המצוות, ולא רק פרט במצוה, וצ"ע.

סיפורי התורה

מצינו בגמ' (כ"ב טו, א): "תניא - 'וימת שם משה עבד ה'"" (דברים לד, ה). אפשר משה חי, וכתב - 'וימת שם משה'. אלא עד כאן כתב משה, מכאן ואילך כתב יהושע, דברי ר"י ואמרי לה ר' נחמיה. אמר לו ר"ש, אפשר ספר תורה חסר אות אחת, וכתוב (שם לא, כו) - 'לקוח את ספר התורה הזה'. אלא עד כאן הקדוש ברוך הוא אומר ומשה אומר וכותב, מכאן ואילך הקדוש ברוך הוא אומר, ומשה כותב בדמיו. כמו שנאמר להלן (ירמיה לו, יח) - 'ויאמר להם ברוך, מפיו יקרא אלי את כל הדברים האלה, ואני כותב על הספר בדיו'".

וכתב הרמב"ן (בהקדמה לבראשית): "זה אמת וברור הוא, שכל התורה מתחלת ספר בראשית עד לעיני כל ישראל, נאמרה מפיו של הקדוש ברוך הוא לאזניו של משה, כענין שאמר להלן (ירמיה שם) - מפיו יקרא אלי את כל הדברים האלה ואני כותב על הספר בדיו"³.

3 כתב בתפארת שלמה (פר' בהעלותך): "איתא (במדרש רבה פר' חקת), דברים שלא נגלו למשרע"ה, נגלו לר' עקיבא. לכאורה היתכן שר"ע ראה יותר ממשרע"ה, שהוא היה אדון כל הנביאים. י"ל שהתורה העידה על משרע"ה - 'והאיש משה עניו מאד' וגו'. ומפרשת שמות עד סוף התורה, כמעט חצי התורה מלאה ממנו. וכאשר כתב משרע"ה את התורה מפיו של הקדוש ברוך הוא, ובבואו לפסוקים האלו המדברים בשבחו של משה, דהיינו פסוק - 'כאשר ידבר איש אל רעהו', ופסוקים האלו בפרשת בהעלותך - 'לא כן עבדי משה בכל ביתי נאמן הוא וגו' פה אל פה אדבר בו' וכדומה, ומחמת כי פי ה' דבר אליו, ההכרח הביאו לכתוב את כל אשר צוהו. אמנם מגודל ענוותנותו לא רצה משה לעלות במעלות העליונות במושכלות הרמזים והסודות מהפסוקים האלו, כמו בשאר התורה, כדי שלא יראה ויבין את כחו וגדלו, אך הלך בתום בפירוש היותר פשוט. אבל ר' עקיבא ירד לעומקי הסודות הנפלאים היוצאים גם כן מפסוקים האלו המדברים בשבחו של משרע"ה.